

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

Кафедра спеціальної освіти

**СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти другого року навчання
11-213 м групи

Спеціальності 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійної (наукової) програми
Спеціальна освіта

Баденко Каріна Романівна

Керівник: к.біол.н., професорка Лаврикова О.В.,

Рецензент: к.пед.н., доцентка Гриценко І.В.

-

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З	
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	7
1.1. Механізми соціалізації дітей з особливими освітніми потребами...	7
1.2. Процес соціалізації його види та форми.....	11
1.3. Шляхи оптимізації соціальної адаптації дітей з вадами	16
інтелектуального розвитку	
1.4. Роль сім'ї у соціалізації дитини з особливими освітніми потребами	18
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ВАДАМИ	
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	21
2.1. Організація і методи дослідження	21
2.2. Результати експериментального дослідження	30
РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА ПРОГРАМА	
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З	
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	35
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45
ДОДАТОК А Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти	
Херсонського державного університету	48

ВСТУП

Реформування всіх галузей освіти в Україні вимагає нових підходів до вирішення проблем перезавантаження змісту освіти, якості освіти, удосконалення засобів, форм та методів навчання. В умовах спеціальних закладів освіти важливу роль у соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку відіграє система комплексної корекційно-розвивальної роботи, що направлена на формування соціальних відносин. Тому робота команди фахівців направлена на формування загальнолюдських і національних цінностей, забезпечення якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами та їх інтеграцію в суспільство.

Організація соціальної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, які позбавленні можливості вести повноцінне життя внаслідок їх фізичних і психічних порушень, потребує іншого ставлення суспільства до такої категорії дітей та до проблем інвалідності в цілому в державі. Внаслідок обмежень у спілкуванні, самообслуговуванні, пересування, задоволення їх потреб залежить від можливостей і здатностей інших людей.

Дослідження зазначеної проблематики проводили такі вчені: В.Вишемирський, В.Засенко, І. Іванова, А.Шведов, А. Колупаєва, В. Ляшенко, О.Савченко – досліджували проблеми залучення дітей з особливими освітніми потребами до навчання в загальноосвітніх школах та їх соціалізація до визначених норм і правил в суспільстві. Загальним проблемам соціалізації були присвячені роботи таких науковців: Г.Андрєєвої, І.Кон, О.Кушак, В.Москаленко, О.Мудрик. Мало місце дослідження проблем соціалізації і серед зарубіжних вчених: Ф.Гіддінс, Г.Тард, Д.Томпсон, Дж.Г.Міда. Різноманітні аспекти соціалізації, присвячені питанням психології розвитку досліджували ряд вчених: Л.Божович, Л.Виготський, Д.Ельконін та ін..

В енциклопедії для фахівців соціальної сфери І.Зверєвої «соціалізація – це процес входження людини в суспільство разом із її соціальними

зв'язками та інтеграцією в різні типи соціальних спільнот, внаслідок чого відбувається становлення соціального індивіда. У процесі соціалізації формуються соціальні якості, цінності, знання, навички людини. Крім того, відбувається перетворення природжених, природних рис, а також засвоєння людиною елементів культури, соціальних норм і цінностей, які існують у суспільстві» (Зверева, 2013, с.79).

«Соціалізація нерозривно пов'язана з індивідуалізацією особистості, оскільки її зміст полягає у формуванні індивідуальності. Не існує однакових процесів соціалізації, індивідуальний досвід кожної особистості є унікальним і неповторним. Це набуття людьми ціннісних орієнтацій, потрібних для виконання соціальних ролей; засвоєння індивідом певної системи знань і норм, процес становлення його як особистості» (Капська, 2006, с.6-7).

Не треба недооцінювати роль сім'ї у формуванні соціальної адаптації до норм і правил, які прийняті в суспільстві. Процес входження дитини в соціум під керівництвом дорослих називають – вихованням. Тобто основним в цьому процесі є передача власного досвіду наступному поколінню, а саме передача моральних якостей та норм поведінки, які відповідають вимогам суспільства. Відсутність здатності засвоювати ці знання призведе до порушення процесу соціалізації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами:
Кваліфікаційна робота виконана в рамках науково-дослідної теми кафедри спеціальної освіти «Зміст і технології навчання в системі спеціальної освіти та інклюзивному освітньому середовищі» (номер державної реєстрації 0119U101727 від 07.05.2019 року).

Мета дослідження – обґрунтувати особливості соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку.

Завдання дослідження:

1. Підібрати і проаналізувати психолого-педагогічну літературу відповідно до теми дослідження;

2. Розглянути особливості соціалізації дітей з особливими освітніми потребами;
3. Дослідити процес формування соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку;
4. Розробити корекційно-розвивальну програму соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами.

Об'єкт дослідження – особливості формування процесу соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку.

Предмет дослідження – механізми соціалізації у дітей з особливими освітніми потребами.

Для вирішення поставлених завдань було використано наступні **методи дослідження**: описовий, порівняльний, метод спостереження, а також аналіз методичної та навчальної літератури.

Наукова новизна одержаних результатів – полягає в тому, щоб розробити та апробувати системний підхід до вивчення процесу соціалізації у дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому інклюзивному навчальному закладі на основі розвитку соціальних компетентностей, з урахуванням засвоєння елементів комунікаційної взаємодії, життєвих норм та цінностей, розуміння соціальних ролей досліджуваної категорії дітей. Обґрунтувати систему корекційно-виховного впливу та визначити основні напрямки і принципи корекційної роботи в інклюзивному навчальному закладі.

Практичне значення одержаних результатів – На основі отриманих результатів дослідження вивчили як може бути вирішена проблема інтеграції дітей з ООП в суспільство і визначили засоби, механізми, рекомендації щодо залучення їх до навчально-виховного процесу та шкільного життя. Шлях розвитку дитини з вадами інтелектуального розвитку лежить через співпрацю, міжособистісне спілкування, через активну соціальну взаємодію з оточуючими людьми. Запропонований підхід може

бути задіяний до формування мотивації активної соціальної взаємодії у дітей з ООП.

РОЗДІЛ I

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

1.1. Механізми соціалізації дітей з особливими освітніми потребами

Актуальним є питання щодо соціальної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в соціум, які в повній мірі не залучені до активної спільної громадської діяльності, в результаті отримуємо не пристосованих до життя, з несформованими життєвими компетентностями осіб, які важко соціалізуються в суспільстві. Ці проблеми виникають з одного боку, при наявності певних відхилень у розвитку, а з іншого – недосконалою системою формування соціальних відносин, яка через надмірні вимоги залишається недоступними для дітей з відповідними порушеннями. Результати дослідження дають підставу для ствердження, що діти з вадами інтелектуального розвитку мають відчуття неповноцінності, знижена самооцінка, низьке прагнення до самореалізації за відсутності мотивації, не виражена потреба у формуванні лідерських якостей.

До недавнього часу проблему соціалізації визначали лише як проблему самої дитини, яка має вади розвитку та її родини. Суспільство було не готове прийняти факт того, що необхідно сприймати таких дітей як повноцінну частину самого соціуму. Вчені довели, що дитина з особливими освітніми потребами потребує особливого підходу, щоб налагодити зв'язок з навколишнім світом, навчити комунікувати з однолітками і дорослими на рівні, надати доступ до культурних цінностей, якісного навчання. Тобто основною вимогою перед дорослими є допомога таким дітям віднайти себе в оточуючому середовищі. Дитина з вадами інтелектуального розвитку – це повноцінна складова суспільства, і навіть, може мати певні здібності, наприклад до образотворчого мистецтва, музики, хореографії тощо. Але проявити їх в достатній мірі їй дуже складно, бо не рівна конкуренція з

однолітками з нормою розвитку. Тобто це звичайні діти з їх посмішкою, талантом, можливостями, проте обділенні увагою та розумінням з боку оточуючих. Таких дітей називають ще «особливі діти», тому що вони потребують особливого ставлення.

Розвиток соціальної компетентності - це складний процес підготовки формування у дітей життєвих компетенцій в соціумі. Звичайно самим основним періодом формування соціалізації відбувається в родині, де визначаються перші взаємовідносини з дорослими, при чому з різними віковими групами – мати, батько, сестра/брат, бабуся, дідусь. Наступним етапом соціалізації це встановлення соціальних відносин поза родинних – дошкільні навчальні заклади. Третій етап – оволодіння певними знаннями та вміннями, а також суспільним досвідом в школі або в іншому навчальному закладі. Особливості формування та засвоєння соціального досвіду дитиною має велике значення для подальшого перебуванні у соціумі, і є важливим чинником для адаптації до нових соціальних умов.

Для дітей з вадами інтелектуального розвитку інтеграцію в соціум необхідно розуміти як безперервний процес формування, становлення під час навчання, виховання, засвоєння елементів комунікаційної взаємодії, життєвих норм та цінностей, розуміння соціальних ролей, які визначають конкретне суспільство. При цьому треба врахувати, що при зазначених умовах, соціалізація має успішну реалізацію, і проблем майже не виникає, цей процес відбувається без ускладнень. І саме тоді можемо стверджувати, що відбувається формування соціально адаптованої особистості, яка орієнтується на повноту самореалізації, високу мотивацію та життєвий успіх.

Але, щоб зрозуміти і спрогнозувати поведінкові реакції дітей з вадами інтелектуального розвитку, треба мати більш широке уявлення про ситуацію, середовище існування. Саме життя виступає як індивідуальний спосіб перетворення й розвитку суспільства. Діти копіюють життєві ситуації і користуються алгоритмами рішень, які вони спостерігають у звичайних

життєвих умовах. Тобто, розвиток особистості відбувається за схемою «соціалізація-індивідуалізація».

Дана взаємодія визначається в залежності від рівня сформованості контролю і планування своєї поведінки; стилю прийняття рішень, стилю взаємодії в групі, здатності засвоювати нові моделі і типи поведінки і вибудовувати свої власні.

У підлітковому віці соціальне середовище має більші гранично допустимі межі. Стати дорослим означає не тільки усвідомлено увійти в свою соціальну групу, але й вміло сприймати певну ідеологію та світогляд. В цьому віці характерним є незалежна поведінка, критичне мислення, зростає рівень соціальної компетенції. Основна проблема – вибір власних типів поведінкових реакцій, які здатні визначити систему цінностей, іншої – від запропонованої батьками. В старшому шкільному віці більш свідоме ставлення до своїх вчинків, дій, мотивацій і розуміють наслідки їх як для себе так і оточуючих.

Отже, вирішуючи питання соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку, необхідно враховувати декілька чинників: мотиви, цінності та життєві компетенції, особистісні ролі, стиль прийнятих рішень, поведінкових реакцій, стилі формування комунікаційних взаємовідношень. Відповідні задачі можна вирішувати за допомогою залучення їх до активної суспільної роботи в учнівських та громадських організаціях, які діють в місті, школі, щоб вони могли бути повноцінними учасниками даного процесу, залученні до громадської діяльності, мали доступ до інформаційно-комунікаційних ресурсів. Спрямовувати їх роботу на створення комфортних умов для реалізації прав та свобод дітей з особливими освітніми потребами, шляхом залучення їх до активної взаємодії в різних дитячих і молодіжних організаціях.

Однією з умов реалізації питання допомоги у соціалізації є підхід особистісного становлення дітей з особливими освітніми потребами та формування їх «Я-концепції», так як важливими індивідуально-

типологічними особливостями особистості є ступінь активності їх зусиль, спрямованих на подолання труднощів, почуття гідності та відповідальності, рівень розвитку цілепокладання.

У своїй роботі з дітьми з вадами інтелектуального розвитку необхідно використовувати особистісно-орієнтовані технології навчання та виховання, методів психолого-педагогічного інструментарію, створення ситуації успіху та колективного вибору, максимально прибрати будь які прояви соціальної дезадаптації. За умови нормального психічного розвитку, природна допитливість є тим підґрунтям на основі якого формуються навчально-пізнавальні мотиви, у дітей з особливими освітніми потребами ця тенденція деформується, а саме, не формуються мотиваційні чинники до навчання, низький рівень самооцінки тощо. У дітей, які не впевнені в собі формується комплекс «постійної опіки», тобто вони вимагають до себе особливого ставлення, постійно нагадуючи про свій діагноз, провокуючи оточуючих на відповідне ставлення до них. Звичайна такий стиль поведінки досягає певних цілей у міжособистісних відносинах, але натомість формується гіперболізований психічний стан на досягнення цілей, користуючись маніпуляційним принципом, що може сформувати патологічну особистість.

Актуальним стає і набуває важливого аспекту допомога людям з особливими потребами. Це є наслідком економічного розвитку суспільства а значить і збільшення соціального захисту, і другим аспектом – що суспільство стало більш толерантним по відношенню до людей, які потребують постійної уваги. Соціальний захист дітей з вадами інтелектуального розвитку набуває більш глибокого характеру, це і можливість отримати якісну освіту, відкритий інформаційних простір, самореалізація в суспільстві. Позитивним явищем є розвиток волонтерської допомоги такій верстві населення. Відчуваючи допомогу і небайдужість зі сторони оточуючих дитина прагне також максимально скористатися новими можливостями і реалізувати себе у певній діяльності.

1.2. Процес соціалізації його види та форми

Процес соціалізації відбувається протягом всього життєвого циклу і тісно пов'язано з виховання загальнолюдських цінностей.

Соціалізація – це процес входження індивіда в суспільство, активне засвоєння соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних ї для успішної життєдіяльності у даному суспільстві. У процесі соціалізації у людини формуються відповідні знання, вміння, навички соціального досвіду, які дають можливість стати рівноправним членом суспільства.

Виділяють три сфери соціалізації:

- Діяльність;
- Спілкування;
- Самосвідомість.

Виокремлюють наступні стадії соціалізації:

- первинна (це стадія адаптації: від народження до підліткового періоду). В цьому періоді відбувається засвоєння основного соціального досвіду, адаптація до дорослого життя, основні етапи наслідування.
- індивідуалізації – починається коли особистість ідентифікує себе в соціумі і починає порівнювати себе з іншими учасниками суспільства.
- інтеграції – характеризується віднайти себе і своє місце в навколишньому світі. Дана стадія буде позитивною, при умові схвалення відповідних якостей і властивостей індивіда суспільством. В іншому випадку можливі такі прояви, як агресивна поведінка, поведінкові розлади, неприйняття себе.
- трудова (період зрілості, трудова діяльність). В цей період отримується соціальний досвід, який має своє застосування в трудовій діяльності. Після трудова діяльність визначає похилий

вік, це вже передача свого соціального досвіду наступному поколінню.

Включення дітей з вадами інтелектуального розвитку в освітнє середовище відбувається через включення їх спілкування, соціальну взаємодію, через розв'язання задач, пошук вирішення самостійних рішень. Дитина має знати, що вона має рівні можливості досягти успіху, відповідати за свої рішення, досягти поставлених цілей, розкрити свій особистісний потенціал. Коли вони включаються в освітній процес шкільного закладу освіти, відбувається тісна взаємодія з дорослими, а також з дітьми з нормою інтелекту, таким чином діти з особливими освітніми потребами можуть наслідувати їх отримувати певний соціальний досвід від дорослих та однолітків.

Інтенсивна соціальна взаємодія сприяє дружнім, позитивним взаємовідносинам, створює певну соціальну підтримку. Спільні заняття посилюють мотивацію до навчання. Дитина з ООП спостерігає за однолітками з нормою інтелекту і формує власне ставлення до навколишнього світу, навчання, мотивації, співпраці, що в свою чергу забезпечує успішну соціальну адаптацію і формування життєвих компетенцій.

Процес соціалізації – це процес взаємодії особистості та суспільства. Індивід виступає і як об'єкт (тому що є активним учасником різних соціальних інституцій), і суб'єктом (тому що ставить перед собою певні цілі і способи їх рішення) процесу соціалізації.

Можна виділити соціальні проблеми з якими стикаються діти з ООП: не сформованість соціальної сфери (форми соціальної підтримки), недоступність освіти, побутового обслуговування, культури, охорони здоров'я, відсутність безбар'єрного середовища.

Актуальним завданням що стоїть перед сучасним навчальним закладом – це виховання громадянина своєї держави з почуттям гідності, відповідальності, активної свідомості, громадянської зрілості, поваги до прав

і свободи демократичного суспільства. Важливим показником розвитку суспільства є гуманне, турботливе ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, які мають право на повноцінне життя. Відповідно до прийнятої Саламанської декларації про політику, принципи і практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами (Саламанка, Іспанія, 1994р., ЮНЕСКО), усі демократичні країни світу почали розробку і вдосконалення системи навчання, виховання та соціальної адаптації дітей із порушенням психофізичного розвитку. Цей процес аналізували і досліджували такі вчені: А.Адлер, І.Д.Бех, М.Р.Бітянова, А.А.Бодаєв, Л.І.Божович, Т.І.Поніманська, І.С.Кон, О.Л.Кононко, Т.К. Кончанін, А.А.Колупаєва. Процес соціалізації характеризується динамічним і періодичним розвитком. Найбільш важливим етапом соціалізації виступає дошкільний та шкільний вік, тому що саме в цей період дитина не лише отримує знання і досвід, але й отримує навички самоконтролю, взаємодії з однолітками, отримує можливість вирішити перші життєві задачі. Саме у навально-виховному процесі відбувається розвиток усіх складових особистості: самоствердження, самореалізації. Адже кінцева мета цього процесу є виховання особистості і підготовка до соціальних ролей протягом всього життя: громадянина, трудівника, сім'янина, товариша.

І.С. Кон стверджував, що соціалізація являє собою процес засвоєння індивідом соціального досвіду, визначеної системи знань, норм, цінностей, що дозволяють йому функціонувати в якості повноправного члена суспільства.

Т.К. Кончанін в своїх працях зазначає, що адаптація є одним із етапів соціалізації особистості. Сьогодні найбільш обговорювальною проблемою в освітянському товаристві є питання інтеграції дітей з психофізичними вадами в освітню систему загальноосвітнього навчального закладу. Цей процес (інтеграції) можна вважати вдалим, при умові:

- процес навчання і виховання дитини з ООП повинно здійснювати до її пізнавальних можливостей;

- можливість батькам обирати навчальний заклад;
- розширення комунікаційної взаємодії та підвищення якості її соціалізації.

За демократичних форм взаємодії можливі такі способи соціалізації: індивідуалізація, актуалізація, самореалізація, інтеграція, конструктивна взаємодія. Провідне значення для процесу соціалізації відіграє суспільне виховання, тобто передача культурних надбань від покоління до покоління через сімейні чи інші інституції, перш за все через систему освіти і виховання, а вже потім через соціальну взаємодію в процесі комунікативних форм. Психологи відзначають важливий етап пов'язаний з періодом раннього дитинства, а саме, з формуванням вищих психічних функцій та форм суспільної поведінки у дітей. Структура процесу соціалізації ідентична розвитку особистості: народження, немовля, раннє дитинство, дошкільний вік, шкільне дитинство, підлітковий вік, юність, зрілість, старість. Кожний з цих етапів характеризується різновидом діяльності: ігрової, навчальної, трудової. До початку кожного вікового періоду складаються своєрідні відносини між дитиною та навколишнім середовищем існування, перш за все соціальними. Цим відносинам Л.С. Виготський дав назву «соціальна ситуація розвитку». Перед початком шкільної соціалізації є дошкільна фаза цей етап соціалізації можна назвати як період формування соціальної гри. Соціальна ситуація розвитку має свою специфіку для кожного вікового періоду і визначає певні закономірності формування соціального досвіду. Розглядаючи форми соціальної поведінки, Л.С. Виготський підкреслює, що характер виховання людини повністю визначається тим суспільним середовищем, в якому вона росте і розвивається. Але середовище не завжди впливає на неї безпосередньо і прямо, але й опосередковано, через певні соціальні подразники, а саме сімейні цінності, моральні та етичні права, норми поведінки. Таким чином, дитина з ООП переймає досвід від дитини з нормою розвитку, відповідно це є важливою умовою спільної колективної діяльності.

Є. Сеген говорив вихователю про дитину з вадами інтелектуального розвитку: «Якщо вона постійно лежить, посадіть її; якщо вона сидить, поставте її; якщо вона не їсть сама, тримайте її пальці, а не ложку під час їжі; якщо вона зовсім не діє, спонукайте всі її м'язи до дії; якщо вона не дивиться і не говорить, кажіть їй і дивіться на неї, годуйте її як людину, котра працює та змушуйте її працювати, працюючи разом з нею; будьте її волею, розумом, діяльністю...».

Останнім часом активно обговорюється проблема інтеграції дітей з ООП в загальний соціум і визначають засоби, механізми, рекомендації щодо залучення їх до навчально-виховного процесу та шкільного життя. Шлях розвитку дитини з вадами інтелектуального розвитку лежить через співпрацю, міжособистісне спілкування, через активну соціальну взаємодію з оточуючими людьми.

Навчальні плани, індивідуальні програми розвитку розробляються з врахуванням особливостей дитини: її інтересів, стилю, рівня розвитку, властивостей особистості, родини. Відповідно до вище зазначено формується фізичне і освітнє середовище. Велика увага приділяється формуванню соціально-емоційні сфері, це сприяє розвитку мотивації, розвитку самооцінки, прийняття самостійних рішень. При складанні індивідуального плану розвитку дитини залучається команда фахівців: педагоги, батьки, корекційні педагоги, психологи, соціальні працівники, реабілітологи. Не треба недооцінювати роль батьків, їх необхідно долучати до цього процесу обов'язково, щоб вони відчували себе повноцінними членами єдиної команди, яка працює над удосконаленням всіх процесів розвитку дитини. Для батьків організуються спеціальні консультації, тренінги, вебінари, зустрічі з іншими батьками. Особлива увага надається громадським організаціям, які створюють позитивний імідж суспільству, формує турботливе ставлення до дітей з ООП та їх батьків, захищає їх права та інтереси.

Важливо продовжувати дослідження цієї проблеми, так як багато питань ще не мають свого рішення, наприклад:

- 1) необхідно продовжити роботу щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення;
- 2) розробка фундаментального підходу та прийняття концептуальних рішень щодо психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП
- 3) визначення нових форм, методів, прийомів, засобів інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в соціум.

1.3. Шляхи оптимізації соціальної адаптації дітей з вадами інтелектуального розвитку

Корекційна робота є ефективною для гармонізації особистісного розвитку дитини, при умові, якщо її спрямовувати на виправлення й компенсацію психічних процесів і новоутворень, що почали формуватися в попередньому віковому періоді.

З метою дотримання соціальних умов, які є основою роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, у навчальному закладі повинна проводитися систематична робота, а саме:

- Формування сімейних цінностей та виховання, яке допомагає дитині з особливими освітніми потребами адаптуватися у соціумі;
- Засвоєння власного життєвого досвіду, активна соціальна взаємодія з навколишнім світом
- Залучення батьків до спільної співпраці, що буде сприяти ефективній взаємодії вчитель – дитина – батьки.

Всім дорослим, батькам або особам, що їх заміщують, необхідно прийняти відповідні правила:

- Дитина є активним суб'єктом соціуму, навколо якої будується її траєкторія індивідуального розвитку (дитиноцентризм).
- Дитина з особливими освітніми потребами може мати творчі або інші здібності, які необхідно допомогти реалізувати дорослим, адже їй

самій важко конкурувати з однолітками з нормою розвитку.

- Не можна розглядати дитину з ООП як неповносправну особу, вона має свій шанс на реалізацію мрій, задумів, потреб, мотивів.

Таким чином організується особистісно-зорієнтований підхід до кожної дитини. Дітей з особливими освітніми потребами необхідно залучати до різних видів діяльності. Це дає поштовх до реалізації нових можливостей інтеграції їх до соціальної взаємодії, активно включаючи компенсаторні можливості дітей.

Необхідно застосовувати систему корекційного впливу на дітей через спеціальним чином організовані заняття, які направлені на формування особливостей емоційно-вольової сфери, контроль за поведінкою, спілкування з дорослими та однолітками, визначення особливостей вербального та невербального спілкування, уявлення про себе і оточуючих, навчити дружбі і закласти розуміння цих понять.

Все це відображається в навчальних планах, індивідуальних програмах розвитку з обов'язковим урахуванням індивідуально-типологічних особливостей дитини, рівня розвитку пізнавальних можливостей, сімейного впливу та виховання. Таким чином формується фізичне і навчальне середовище в якому взаємодіє дитина. Основний акцент необхідно робити на формування емоційно-вольової сфери, адже це і формування позитивного ставлення до себе і оточуючих, самооцінки, мотивації, самореалізації. Неоціненна роль використання батьківської взаємодії, залучення їх до освітнього, виховного, корекційного процесів.

Для ефективного вирішення проблем соціалізації необхідно підняти питання профільної, якісної, професійної підготовки в закладах освіти, саме з тих видів трудової діяльності, за допомогою яких діти можуть себе реалізувати. Пропонувати дітям з вадами інтелектуального розвитку перелік сучасних, престижних професій, які б вони мали змогу обирати самостійно. Перед відповідними службами та відділами необхідно порушити клопотання, що слід організувати роботу, щодо працевлаштування осіб з особливими

потребами, залучивши центр зайнятості населення. Тому що не має сенсу займатися інтеграцією в суспільство тільки в школі, адже діти мають розуміти своє майбутнє і реалізовувати свій потенціал. В основі концепції інтеграції лежить комплексний підхід до цілісного утворення навчально-виховного процесу. Таким чином, шлях розвитку дитини з вадами інтелектуального розвитку лежить через комунікативну та соціальну взаємодію.

1.4. Роль сім'ї у соціалізації дитини з особливими освітніми потребами

Актуальним питанням в корекційній педагогіці та психології залишається пошук інноваційних методів та форм організації соціальної взаємодії дітей з психофізичними вадами та їх адаптації до навколишнього середовища. Особлива роль відводиться саме батькам, які мають дітей з особливими освітніми потребами, тому що саме їх участь в процесі становлення особистості є важливою та значимою. Враховуючи соціальний досвід батьків можна планувати заходи, які направлені на формування позитивного досвіду у дітей з ООП. Адже саме родина і є першим суспільним середовищем.

Почуття батьків і дитини - неповторні і відмінні від будь яких інших емоційних почуттів. Їх специфіка полягає в тому, що батьки безкорисливо люблять своєї дітей і таким чином формують підтримку дитини до нових звершень, реалізації їх задумів та підтримки самого життя. Батьківська любов має певні етапи свого розвитку: в ранньому віці – це почуття комфорту, безпеки і постійної турботи в міру дорослішання батьківська любов виконує функцію підтримки, емоційного впливу. Тільки тоді коли дитина впевнена в тому, що її дуже люблять її батьки формується поняття сімейних цінностей, життєвих компетенцій, відбувається формування психологічного світу.

Основною функцією сім'ї завжди було виховання дітей. При умові зацікавленості батьків розвитком своїх дітей має стан психологічного

благополуччя як в сім'ї так в середовищі. Якщо спостерігається апатичне ставлення до своїх дітей, тоді в таких сім'ях відчувається дискомфорт в спілкуванні, діти при психологічних обстеженнях чітко показують своє відчуження у власній родині і відмові від соціалізації.

Положення про те, що розвиток дитини здійснюється через спільну діяльність з дорослим, є одним з принципів вікової та педагогічної психології (Л.Виготський, О.Леонтьєв, А. Запорожець).

Родина формує відповідальність за психологічний, соціальний, духовний, культурний розвиток дитини.

Діти з вадами інтелектуального розвитку найбільше мають проблем саме з несприйняттям частиною себе в сім'ї, мають слабкий рівень емоційного забарвлення. Сім'ї, які виховують дітей з особливими освітніми потребами характеризуються різними типами негармонійного розвитку та низькою соціальною активністю. Такий сімейний стереотип характеризується високим ступенем залежності від родинних зв'язків, відсутністю соціальної комунікації, елементів аутичної поведінки, неадекватні реакції, невмотивованими страхами.

Інколи трапляються випадки, коли батьки заперечують навіть сам факт, що їх дитина має певні проблеми, але це не вирішує в комплексі це питання, адже майже 100% батьки звинувачують себе, що народилася дитина з складнощами у розвитку.

Інший варіант поведінки батьків – не адаптуються до реальності, тому не вимагають, щоб дитина соціалізувалася. І вирішують всі проблеми за дитину, таким чином вони не виховують повноцінну особистість, а формують залежність від своїх дій та вчинків.

Саме родина відповідає за формування особистості, яка здатна приймати самостійні рішення, бути соціально активною, емоційно стабільною. Формування комунікативної взаємодії дитини з особливими освітніми потребами з дорослими – є основним чинником психічного розвитку. Важливо не залишати на одинці батьків з даною проблемою.

Батькам необхідно надати консультації, проводити з ними просвітницьку роботу, тренінги, вебінари, семінари, конференції тощо. Залучати громадськість до обговорення даної проблеми соціалізації дітей з ООП, бо саме батьки вимагають адекватної підтримки соціального середовища. Від сприйняття суспільством і визнанням проблем з якими стикаються діти в певних життєвих ситуація залежить наскільки вони готові розкритися і ефективно взаємодіяти в соціумі.

Кожна сім'я формує певні загальнолюдські, духовні, культурні, соціальні цінності. Жодна людина не може сформувати всі свої соціальні ролі без залучення родини.

Таким чином, перед батьками постає питання, щодо реалізації та розкриття потенціалу своєї дитини, щоб навчити поважати себе, оточуючих, любити життя, родину; бути вихованими, чуйними, самостійними, порядними людьми. І таким чином реалізувати себе в суспільстві.

Залишається безліч невирішених питань, ця тема є складною і недостатньо вивченою. Потребує також вивчення питання стосовно формування сімейних цінностей, традицій в родинах, які виховують дітей з вадами інтелектуального розвитку.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ВАДАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

2.1. Організація і методи дослідження

Розвиток соціальної компетентності дитини бере початок з налагодженням соціальних взаємовідносин як в шкільному колективі так і поза школою, а саме з однолітками, батьками, вчителями, вихователями, асистентами. В індивідуальному плані є розділ, який характеризує проблеми в поведінці дитини. Це результати дослідження соціальної взаємодії дитини з ООП, а саме: дослідження міжособистісних стосунків, вивчення самооцінки, особливостей поведінкових реакцій; а також спостереження вчителя, асистента, батьків за налагодженням соціальних відносин на уроці, поза навчальний час, під час ігрової діяльності.

Дослідження процесу соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку проводилося в Херсонській загальноосвітній школі I ступеня № 25 Херсонської міської ради. В експериментальному дослідженні брали участь учні 3-го класу, клас індивідуальної-педагогічної корекції. Всього в даному класі навчається 28 учнів, з них 6 учнів мають діагноз (2 дівчини, 4 - хлопця).

Для проведення експерименту було здійснено підбір психологічного інструментарію, а саме:

- Дослідження рівня шкільної мотивації за Н.Г. Лускановою.
- Метод Соціометрії за Я.Л. Морено.
- Методика «Мої думки».
- Методика «Самооцінка».
- Методика «Агресивна поведінка» за Є. Ільїним та П. Ковальовим.

Анкета для оцінювання рівня шкільної мотивації й адаптації Н. Лусканової

Форма проведення: індивідуальна і групова.

Із шестирічками — індивідуальна або в малій групі, Із семилітками — групова, але в групі не більш як 15 осіб (важливо, щоб діти вміли орієнтуватися на аркуші паперу і добре знали числа від 1 до 10).

Час проведення: 10—15 хв.

Інструкція для дітей: «Зараз я вам поставлю кілька запитань про те, як ви почуваетесь в школі, що вам подобається, а що — ні, На кожне запитання ви можете відповісти: «так» (+) або «ні» (-). В анкеті немає «правильних» і «неправильних» відповідей. Відповідайте так, як є».

Інструкція для фахівці. Для проведення групового анкетування необхідно заздалегідь підготувати бланки з номерами запитань, підписані прізвищами учнів. Під час анкетування психолог зображає на дошці в клітинку такий самий бланк, як у дітей, і перед кожним запитанням показує на ньому, де саме потрібно ставити відповідь. Крім того, після кожного запитання психолог докладно пояснює можливі варіанти відповіді і відповідні їм позначення {+, -}. Наприклад, відповідаючи на запитання «Тобі подобається в школі чи не дуже?», ті, кому подобається в школі, ставлять напроти цифри «1» знак « + », кому не подобається — знак « - ».

З учнями, які на всі запитання відповіли тільки позитивно або тільки негативно, а також на бланках, на яких є зсуви відповідей щодо номерів запитань, необхідно провести повторне опитування індивідуально.

Запитання анкети

1. Тобі подобається в школі чи не дуже?
1. Уранці, коли ти прокидаєшся, ти завжди з радістю збираєшся в школу чи тобі хочеться залишитися вдома?
2. Якби вчитель сказав, що завтра в школу обов'язково приходити всім учням, ти пішов би в школу чи залишився вдома?
3. Тобі подобається, коли у вас немає якого-небудь уроку?
4. Ти хотів би, щоб не задавали домашніх завдань?
5. Ти хотів би, щоб у школі залишилася тільки перерва?
6. Ти часто розповідаєш про школу батькам?

7. Ти б хотів, щоб у тебе був менш суворий учитель?
8. У тебе в класі багато друзів?
10. Тобі подобаються твої однокласники?

Обробка результатів

Відповідь «так» на запитання 1,2, 3,7,9,10 оцінюється 3 балами, відповідь «ні» — 0 балів.

Відповідь «так» на запитання 4,5,6,8 оцінюється 0 балів, відповідь «ні» — 3 балами.

Інтерпретація

25—30 балів — високий рівень шкільної адаптації.

20—24 бали — середній рівень шкільної адаптації.

15—19 балів — зовнішня мотивація.

10—14 балів — низький рівень шкільної адаптації.

9 і менше балів — шкільна дезадаптація.

Методика «Мої думки»

1. Мене приваблює в школі _____
2. Мені допомагає добре вчитись _____
3. Мені заважає добре вчитись _____
4. Мій улюблений предмет _____ тому, _____
5. Найбільш складний предмет _____, бо _____
6. У мене в класі _____
друзі.
7. У мене _____ стосунки з класним керівником.
8. У вільний час я займаюсь _____
9. Я відвідую такі гуртки _____
10. У мене найчастіше _____ настроїв
11. Моя головна проблема _____
12. Про себе гарне я можу сказати _____

Методика «Самооцінка»

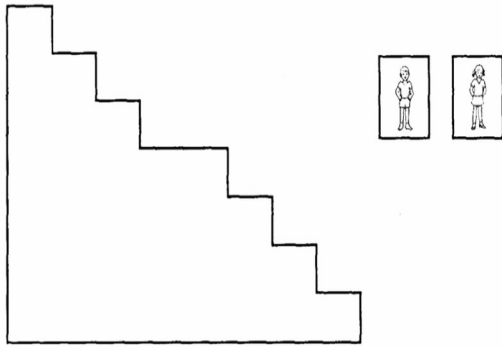
Уяви, що перед тобою сходинки. Намалюй себе на одній з них.

Хід виконання Дитині показують намальовані на папері 7сходинок, де середня сходинка має форму майданчика і пояснюють завдання: «На трьох нижніх сходинках знаходяться погані діти (чим нижче, тим гірші), на майданчику - не погані і не гарні, а на трьох верхніх сходинках - гарні діти (чим вище, тим краще)». Кожна сходинка має, тим самим, певну змістову характеристику. Дитина повинна поставити себе на одну зі сходинок і обґрунтувати свій вибір.

Інструкція для дитини Психолог говорить: «Якщо всіх дітей розставити на цих сходинках, то на трьох верхніх сходинках опиняються хороші діти: добрі, розумні, сильні, слухняні - чим вище, тим краще. Так на сходинці 1 знаходяться просто гарні діти, на сходинці 2 - дуже гарні, на сходинці 3 - найкращі. Ти знаєш, що є дуже гарні діти, є погані, є середні. Ось на цій драбинці (Показується листок паперу з намальованою драбинкою) середні діти знаходяться посередині, ось на цьому майданчику (показати майданчик). Ці діти не погані, і не гарні, а середні. А на трьох нижніх сходинках знаходяться погані діти - чим нижче, тим гірші. Знизу від майданчика знаходяться погані діти, на 2 сходинці знизу - дуже погані, на 3 знизу - найгірші. Зрозумів? Давай повторимо (повторюється з дитиною розташування сходинок). А тепер постав себе на ту сходинку, яку ти, на твою думку, займаєш. Покажи, куди б ти поставив себе, на яку сходинку?» Щоб легше було виконати завдання можна помістити на ту чи іншу сходинку картинку із зображенням хлопчика чи дівчинки. Чому ти поставив себе на цю сходинку?

Оцінювання результатів Для дітей, які вступають у перший клас, характерна наявність високої позитивної самооцінки. У нормі дитина повинна ставити себе не нижче, ніж на другу сходинку зверху, тобто нормою є самооцінка в 6 балів. 7 чи 5 балів не є відхиленням від норми, а свідчать про дуже гарні чи просто добрі стосунки дитини в сім'ї й у навчальному закладі закладі.

Самооцінка від 1 до 3 балів, тобто віднесення дитиною себе до «поганих» дітей, є важливою ознакою неблагополучного соціального розвитку і, в першу чергу, є показником несприятливого досвіду соціальних взаємодій. Швидше за

все, негативна самооцінка пов'язана з неблагополучними сімейними відносинами чи негативним ставленням батьків до самої дитини або пов'язана з несприятливим досвідом спілкування дитини в навчальному закладі. Необхідно з'ясувати конкретні причини негативної самооцінки, тому що на цій підставі можна прогнозувати успішність включення дитини в колектив класу і будувати програму корекції образу «Я» дитини.

Методика «Агресивна поведінка» (за Є. Ільїним та П. Ковальовим)

Мета: визначення стриманості / нестриманості й типу агресивності поведінки.

Матеріали: роздруковані бланки анкети, ручки.

Інструкція. На кожне твердження треба дати відповідь «так» (знак «+») або «ні» (знак «-»).

1. Я не можу втриматися від грубих слів, якщо хтось не згоден зі мною.
1. Інколи я пліткую про людей, яких недолюблюю.
2. Я ніколи не дратуюся настільки, щоб кидатися предметами.
3. Я рідко даю здачу, якщо мене вдарять.
4. Інколи я в грубій формі вимагаю, щоб поважали мої права.
5. Від люті я часто проклинаю свого кривдника.
6. Я можу пригадати випадки, коли був такий лютий, що хапав речі, які потрапили під руку, і троцив їх.
7. Якщо я розізлюся, то можу вдарити людину.
8. Якщо мене хтось дратує, я готовий сказати все, що про нього думаю.

9. Якщо виникає конфлікт у школі, найчастіше я «розряджаюся», розмовляючи з друзями та близькими.
10. Інколи я виражаю свій гнів тим, що стукаю по столу кулаком.
11. Якщо для захисту моїх прав потрібно застосувати фізичну силу, я так і зроблю.
12. Коли на мене кричать, я кричу у відповідь.
13. Я часто розповідаю вдома про вади однокласників, які мене критикують.
14. Спересердя я можу штурнути все, що потрапить під ноги.
15. У дитинстві мені подобалося битися.
16. Я часто погрожую людям, хоч і не збираюся виконувати погроз.
17. Я часто обмірковую, що хочу сказати вчителю, але так і не роблю цього.
18. Я вважаю, що непристойно стукати по столу, навіть якщо людина сердита.
19. Якщо хтось узяв мою річ і не повертає її, я можу застосувати силу.
20. Під час сварки я часто серджуся і кричу.
21. Я вважаю, що оцінювати людину поза очі неетично.
22. Не було такого, щоб я від злості щось розтрощив.
23. Я ніколи не застосовую фізичної сили для вирішення конфліктних питань.
24. Навіть якщо я злюся, грубі висловлювання не використовую.
25. Я не пліткую про людей, навіть якщо вони мені не дуже подобаються.
26. Я можу так розізлитися, що трощитиму все підряд.
27. Я не здатний ударити людину.
28. Я не вмію поставити людину на місце, навіть якщо вона цього заслуговує.

29. Інколи про себе я називаю поганими словами вчителя, якщо мені не подобаються його рішення.
30. Мені не подобаються люди, які виливають своє зло на дітей, роздаючи їм стусани.
31. Люди, які постійно чіпають вас, заслуговують на те, щоб їх ударили.
32. Хоч який би я не був злий, я намагаюся не ображати інших.
33. Після неприємностей у школі я часто конфлікую вдома.
34. Коли я хвилююся, то грюкаю дверима.
35. Я ніколи не любив битися.
36. Я буваю грубий із людьми, які мені не подобаються.
37. Якщо у транспорті мені наступили на ногу, я сварюся.
38. Я зневажаю батьків, які б'ють своїх дітей.
39. Краще переконати людину, ніж принижувати її фізично.

Ключ

1. Пряма вербальна агресія:

«+» — 1, 5, 9, 13, 17, 21, 37;

«-» — 25, 29, 33.

1. Непряма вербальна агресія:

«+» — 2, 6, 10, 14, 18, 30, 34, 38;

«-» — 22, 26.

2. Пряма фізична агресія:

«+» — 8, 12, 16, 20, 32;

«-» — 4, 24, 28, 36, 40.

3. Непряма фізична агресія:

«+» — 7, 11, 15, 27, 35;

«-» — 3, 19, 23, 31, 39.

За кожен збіг нараховується 1 бал.

Що більша загальна сума набраних балів, то вища схильність людини до агресії.

Сума балів за пряму і непрямую фізичну агресію та пряму вербальну агресію 20, і більше балів дає підстави говорити про нестриманість, 10 і менше — про стриманість (витримку).

Метод Соціометрії Я.Л. Морено

Мета: 1. Вивчити характер міжособистісних стосунків у групі.

2. Визначити структуру неформальних стосунків за критерієм симпатії-антипатії.

3. Встановити ступінь психологічної сумісності окремих членів групи.

4. Виявити існування нових мікрогруп та їх лідерів.

Форма проведення: групове дослідження.

Необхідний матеріал: соціометричні картки (бланки для відповідей), протокол.

Процедура проведення соціометричного дослідження

Інструкція досліджуваному: “Пропонуємо Вам взяти участь у дослідженні, яке спрямоване на покращення психологічного клімату у Вашій групі. Вся інформація, отримана в ході дослідження, є конфіденційною, тому вона не буде розголошуватися у групі. Кожен з Вас зможе дізнатися про свої результати індивідуально. На картці, яка лежить перед Вами, напишіть своє Ім’я та прізвище, вкажіть сьогоднішню дату. Далі уважно читайте запитання, робіть вибір і записуйте прізвища та імена *не більше, ніж трьох членів* Вашої групи у порядку віддання переваги. Заповнення картки не займе у Вас багато часу – всього декілька хвилин”.

Зразок соціометричної картки

Прізвище, Ім’я

Дата дослідження

№

Питання

Ваш вибір

у 1 чергу

у 2 чергу

у 3 чергу

1. З ким би Ви хотіли сидіти за однією партою?
2. Кого б з групи Ви запросили до себе на День народження?

Оскільки міжособистісні стосунки завжди розгортаються на двох рівнях – формальному та неформальному, то досить часто дослідник при формулюванні питань орієнтується на дві сфери – сферу спільної діяльності та сферу дозвілля.

Питання, представлені у зразку соціометричної картки, не є обов'язковими. Дослідник, враховуючи конкретну ситуацію, в якій проводитиметься дослідження, може змінювати їх, не порушуючи при цьому головного принципу: питання повинні формулюватися таким чином, щоб вони були актуальними для групи, яка вивчається, та передбачали необхідність вибору. Це можуть бути питання типу: Якби вашу групу розформували, кого з теперішніх однокласників Ви хотіли б побачити у складі нової групи? З ким би Ви хотіли піти в похід? З ким би Ви хотіли займатися спортом в одній секції? Тощо.

Соціометричні картки після заповнення збираються та піддаються ретельному аналізу. Слід пам'ятати, що для повноти картини міжособистісних стосунків у групі важлива думка всіх її членів. Тому, якщо когось під час проведення дослідження не було, варто провести з цією людиною роботу індивідуально.

Особливості обробки даних та інтерпретації результатів

Обробка даних складається з трьох етапів:

- *табличного;*
- *графічного;*
- *індексологічного.*

Табличний етап передбачає побудову *соціоматриці* – таблиці, за допомогою якої узагальнюються результати дослідження.

2.2. Результати експериментального дослідження

Для дослідження соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку був використаний комплекс психологічних методик: спостереження, рівень шкільної мотивації за Н.Г. Лускановою, соціометрія, методи агресивної поведінки, вивчення самооцінки, методика «Мої думки».

За даними спостереження можна зробити висновки, що діти з інтелектуальними вадами у колективі поведуть себе адекватно ситуаціям поведінковим, звичайно, є деякі проблеми у одних спостерігається турбота та лагідність до своїх друзів, у інших спостерігається апатичність і не цікавість до соціальної взаємодії, але загальна проблема - це спілкування з дорослими вони не знають, як себе поводити. Діти які знаходяться в активній соціальній взаємодії вони намагаються повторювати всі дії однолітків норми розвитку інтелекту, швидко адаптуються в соціумі. Але є приклади коли дитина відмовляється від соціальної взаємодії як із однолітками, так і дорослими. Діти, які брали участь в нашому дослідженні мали правильно побудовані взаємовідносини з вчителем та однолітками, тому більшість дітей відповідала на питання: «Які в мене стосунки з класним керівником?» відповіли – «гарні». На питання: «Які в мене друзі в класі?» давали відповідь: «Добрі і веселі», «Старанні, вихованні», «Гарні» та інше. Хотіли звернути увагу, що багато залежить від позитивного налаштування соціальної взаємодії в шкільних стосунках вчителем. На питання: «Про себе гарне я можу сказати?». Діти відповідали: «Я добрий», «Я гарно малюю», «Я добрий та вихований», «Весела». Тобто у них сформоване об'єктивне та позитивне ставлення до себе. В той час вони могли визначити і назвати свої проблеми. Так на питання: «Моя головна проблема», діти відповідали: «Навчитися розв'язувати задачі», «Бути уважним», «Не встигаю все робити вчасно», «Вирішувати задачі з математики», «Навчитися гарно писати». Більшість дітей назвали, що самий складний для них предмет – математика, найбільші складності – вирішення задач.

За допомогою методики Н.Г. Лусканової, визначали рівень шкільної мотивації та соціальної адаптації.

Таблиця 2.1.

Рівень шкільної мотивації

№	Учні	Бали	Рівень
1	Вікторія Т.	12	IV – низький
2	Олена Д.	30	I- високий
3	Віталій С	18	III - позитивне ставлення
4	В'ячеслав К	20	II – гарна шкільна мотивація
5	Георгій М.	11	IV – низький
6	Максим А.	19	III – позитивне ставлення

Таким чином, ми отримали наступні показники рівня шкільної мотивації: одна дитина – показала високий рівень; одна дитина – має гарну шкільну мотивацію, подібний рівень мотивації є середньою нормою; у двох спостерігається - позитивне ставлення до школи, але таких дітей більше цікавить позаурочна діяльність; у двох дітей дослідження виявило - низький рівень мотивації, вони не охоче відвідують школу, на уроках не уважні і займаються сторонніми справами, мають труднощі у навчанні, мають нестійке адаптування до шкільного навчання, погано готуються до уроків, потребують постійного контролю та допомоги (табл..2.1.). Треба зазначити, що жодний з дітей не показав негативного ставлення до школи, шкільну дезадаптацію, це свідчить про вірну модель адаптації, яку обрав класний керівник при роботі з дітьми.

За методикою «Агресивна поведінка» (за Є. Ільїним та П.. Ковальовим) визначали стриманості / нестриманості й тип агресивності поведінки (прямої вербальної агресії, непрямой вербальної агресії, прямої фізичної агресії, непрямой фізичної агресії).

Таблиця 2.2.

Дослідження агресивної поведінки у дітей з вадами інтелектуального розвитку

№	Учні	Бали	Рівень	Характеристика
1	Вікторія Т.	18	Середній	Присутні агресивні прояви
2	Олена Д.	11	Низький	-
3	Віталій С	21	Високий	Нестримність, ознаки агресії
4	В'ячеслав К	14	Низький	-
5	Георгій М.	11	Низький	-
6	Максим А.	18	Середній	Присутні агресивні прояви

При дослідженні агресивної поведінки отримали такі показники: у більшості дітей спостерігаємо низький рівень (3 осіб), двоє дітей показали середній рівень агресивної поведінки у яких присутні агресивні прояви прямої вербальної агресії та непрямой фізичної агресії, тільки одна дитина показала високий рівень агресивної поведінки, хоча Віталій С. характеризується повагою серед однолітків, але має нестабільну емоційну-вольову сферу, дуже швидкі перепади настрою від радості до люті. Припускаємо, що можливо відбувається становлення індивідуально-типологічних особливостей та формування характерологічних ознак. Тому необхідно на це звернути увагу і відпрацювати дані недоліки на корекційних заняттях (табл.. 2.2.).

Для дослідження самооцінки використовували методику «Сходинки».

Таблиця 2.3

Дослідження рівня самооцінки у дітей з вадами інтелектуального розвитку

№	Учні	Рівень
1	Вікторія Т.	Високий
2	Олена Д.	Високий
3	Віталій С	Середній
4	В'ячеслав К	Середній
5	Георгій М.	Високий

6	Максим А.	Високий
---	-----------	---------

Високий рівень самооцінки показали Вікторія Т., Олена Д., Георгій М., Максим А., що свідчить про адекватну соціальну взаємодію в сім'ї і в школі; Віталій С., В'ячеслав К – середній рівень, то також вважається нормою (Табл. 2.3.).

Також нами було використано соціометричне дослідження, за допомогою якого досліджували угруповання та формування мікрогруп в колективі, визначали соціальні взаємовідносини між однолітками. За даними проведеної соціометрії визначили, що діти з вадами інтелектуального розвитку мають змогу повноцінно навчатися, як і їх однолітки в класі, оскільки вони мають чудову згуртованість шкільного колективу, спостерігаються довірливі відносини між дітьми і дорослими. Можемо стверджувати, що перебування в загальноосвітньому закладі разом з дітьми нормою інтелекту, впливає позитивно на розвиток психологічних чинників задля успішної соціалізації та адаптації в умовах інклюзивного освітнього простору.

Таблиця 2.4

Соціометрія за методикою «Соціометрія» за Я.Л. Морено

№	Хто вибирає	Кого вибирають					
	Учні	1	2	3	4	5	6
1	Віталій С			+		+	+
2	В'ячеслав К			+		+	+
3	Георгій М.	+	+				+
4	Максим А.	+		+		+	
5	Вікторія Т.	+	+				+
6	Олена Д.	+		+		+	

Кількість отриманих виборів	4	2	4	0	4	4
Кількість взаємних виборів	2	0	1	0	2	2

Безперечним лідером в групі виступає Георгій М. його обрали 4 особи. Соціометричне дослідження показало певні проблеми в соціальній взаємодії Максима А. його не обрав ніхто з дітей, при цьому Максима А. вчитель характеризує позитивно, відзначає, що він спокійний, врівноважений, вихований, сором'язливий. Тому необхідно також відпрацювати проблему, яку виявили під час обстеження, на корекційних заняттях (Табл. 2.4.).

Тому актуальним залишається питання щодо організації та проведення корекційно-розвивальної роботи з дітьми з вадами інтелектуального розвитку, спрямованих на гармонізацію їх внутрішнього світу, покращення їх соціально-психологічної адаптації до інклюзивного освітнього простору.

РОЗДІЛ 3

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА ПРОГРАМА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Останнім часом медики, психологи, логопеди, що працюють у галузі освіти, спостерігають значне збільшення кількості дітей з відхиленнями (вадами) у психічному та фізичному розвитку. Погіршення екологічного стану, високий рівень захворюваності батьків (особливо матерів), низка невирішених соціально-економічних, психолого-педагогічних і медичних проблем сприяють збільшенню кількості дітей з особливими потребами. До

факторів, що негативно впливають на розвиток дитини, можна віднести погіршення соціального й екологічного середовища, інфекції, алкоголь, наркотики, куріння, недиференційований підхід до навчання, завищені вимоги шкільної освіти, що випереджають темпи розвитку головного мозку дитини, тощо.

Коли в сім'ї народжується дитина з певними вадами, з тяжким захворюванням, життєва криза, що її переживає кожен член сім'ї окремо і вся сім'я разом, стає глибокою та гострою. Успішність взаємодії з малюком близьких дорослих зазнає серйозного випробування. Порушення розвитку дитини викликає у членів сім'ї шок, переживання біди, амбівалентне ставлення до неї, відчуження. Дорослі не знають, що далі робити з такою дитиною, як правильно її виховувати, доглядати, навчати. Майбутнє дитини сприймається вкрай песимістично. Страх, що дитина ніколи не пристосується до життя, не зможе бути хоча б частково працездатною, спроможною жити самостійно, стає тяжким випробуванням для батьків.

Труднощі супроводжують дитину і в спілкуванні з оточенням, особливо - якщо вона навчається в загальноосвітньому закладі: несприйняття, образи з боку інших дітей, підкреслення неспроможності.

Низька соціально-психологічна адаптація дитини з особливими потребами викликає постійне відчуття емоційного дискомфорту, підвищену тривожність, закріплює низьку самооцінку, сприяє появі образи на весь світ, агресії щодо «нормальних» людей.

Але якими б не були фізичні чи психічні обмеження, поряд з ними у дитини завжди є резерви розвитку, використання яких може поліпшити якість її життя.

Навчання дітей з особливими потребами в класах соціальної реабілітації допомагає їм адаптуватися до нормальних життєвих ситуацій, позбутися відчуття ізольованості, відчуження, сприяє зникненню соціальних бар'єрів та інтеграції в соціумі. З іншого боку - учнівська громада школи вчиться спілкуватися та працювати разом з такими дітьми, формує в них

почуття відповідальності за товаришів, які потребують не лише допомоги, а насамперед - прийняття та визнання.

Завдання фахівця - створення соціально-психологічних умов для розвитку особистості учнів та їхнього успішного навчання, допомога у налагодженні взаємодії дитини, що має проблеми розвитку, з усіма учасниками навчально-виховного процесу.

Однак, потрібно зазначити, що створення необхідних умов для розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку - це цілісна діяльність, командна взаємодія (вчителів, батьків, практичного психолога, соціального педагога, адміністрації школи, керівників циркової та танцювальної студій, логопеда, медпрацівників).

Психологічний супровід дітей з особливими потребами передбачає: психологічну діагностику дітей, надання психологічної підтримки педагогам та батькам, проведення корекційної роботи з дітьми, які мають проблеми розвитку.

Проте, необхідно зазначити, що труднощі в роботі з дітьми, які мають вади розвитку відчують не лише вчителі, а й практичні психологи, соціальні та корекційні педагоги. Причинами цього можна назвати недостатність фахової підготовки щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, недостатня кількість методичних розробок, адаптованих психологічних та корекційно-розвивальних методик.

Шкільні навчальні плани, які передбачають велику кількість годин варіативної частини, дали змогу ввести заняття з корекції розвитку для дітей даної категорії. Загальна кількість годин, відведених на заняття - 8:

- 1 - В клас - 2 год. (4 учні);
- 2 - В клас - 2 год. (3 учні);
- 3 - В клас - 2 год. (6 учнів);
- 4 - В клас - 2 год. (5 учнів);

Всього охоплено 18 дітей. Заняття проводились як індивідуально, так і з групою дітей.

Програма корекційно-розвивальних занять має на меті покращення адаптації дітей з особливими потребами, покликана допомогти у вирішенні проблем, пов'язаних з інтелектуальною, особистісною, комунікативною сферами..

Завдання психокорекційної програми:

- зниження емоційного напруження, формування позитивної емоційної стабільності;
- розвиток комунікативних навичок, регуляція соціальних відносин дітей;
- відновлення, корекція та компенсація порушень психофізіологічних функцій, станів особистісного й соціального статусу дітей з обмеженими фізичними можливостями;
- розвиток пізнавальних процесів;
- формування моральних уявлень.

До категорії дітей з особливими потребами ми відносимо:

- дітей з вадами слуху, з розладами мовлення;
- дітей із ЗПР, розумовим відставанням;
- дітей з порушеннями опорно-рухового апарату.

Корекційна програма розроблялась з урахуванням специфіки кожної категорії дітей.

Так, у дітей з вадами слуху спостерігається специфічне недорозвинення мовлення, яке зумовлене, насамперед, ступенем порушення слухової функції, а також часом його виникнення, індивідуально-психологічними особливостями дитини та умовами її розвитку.

Розлади мовлення, що обмежують спілкування, спричиняють розвиток негативних рис характеру - сором'язливості, замкнутості, нерішучості, негативізму, почуття незначущості.

Порушення слуху і глухота не впливають на інтелектуальний, пізнавальний потенціал дитини її здатність до навчання, однак, діти з такими вадами потребують у школі спеціальної допомоги. У дитини варто виховати

довіру до своєї здатності керувати собою, сприяти розвитку комунікативних навичок, формуванню адекватної самооцінки.

Дітям із затримкою психічного розвитку (ЗПР) властиві недоліки розвитку пам'яті, уваги, інертність психічних процесів, що створює, передусім, значні труднощі у навчанні.

План-конспект заняття «Психокорекція агресивності» (3-4 клас)

Мета: зниження агресії, послаблення негативних емоцій, навчання контролю своїх рухів.

Вправа 1. «Прогноз погоди»

Обладнання: папір, кольорові олівці.

Інструкція. Іноді кожному з нас буває необхідно побути насамоті. Можливо, ви дуже рано встали, можливо - щось зіпсувало вам настрій. І тоді цілком нормально, якщо інші залишають вас на деякий час у спокої, щоб ви змогли відновити свою внутрішню рівновагу.

Якщо з вами трапиться таке, ви можете дати нам зрозуміти, що вам хочеться побути наодинці, щоб до вас ніхто не підходив. Зробити це можна так: ви можете показати однокласникам свій «прогноз погоди». Тоді всім буде зрозуміло, що на якийсь час вам потрібно дати спокій.

Візьміть папір, олівці і намалюйте малюнок, який буде відповідати вашому настрою в таких випадках. Або просто напишіть великими літерами «Штормове попередження». Таким способом ви зможете показати іншим, що у вас зараз «погана погода», і вас краще не чіпати. Якщо ви відчуваєте, що вам хочеться спокою, ви можете покласти такий листок на парту, щоб усі знали про це. Коли ви відчуєте себе краще, можете «дати відбій». Для цього намалюйте невеликий малюнок, на якому через хмари проглядає сонце або покажіть своїм малюнком, що для вас сонце вже світить дуже добре.

Вправа 2. «Штовхалки»

Діти розбиваються на пари і стають на відстані витягнутої руки одне

проти одного. Піднімають руки на рівень плечей і опираються долонями на долоні свого партнера. За сигналом ведучого, починають штовхати свого напарника, намагаючись зрушити його з місця. Якщо зрушили з місця, потрібно повернутись у вихідне положення. Ному можна відставити назад, щоб відчувати себе більш стійко. Той, хто втомиться, може сказати: «Стоп».

Час від часу можна вводити нові варіанти гри: штовхатися, схрестивши руки; штовхати партнера тільки лівою рукою; штовхатися спиною до спини.

Вправа 3. «Попроси іграшку»

Діти поділяються на пари, один з учасників пари (учасник 1) бере в руки який-небудь предмет, наприклад, іграшку, зошит, олівець і т. д. Інший учасник (учасник 2) повинен попросити цей предмет. Інструкція учаснику 1: «Ти тримаєш у руках іграшку (зошит, олівець), що дуже потрібна тобі, але вона потрібна і твоєму приятелю. Він буде в тебе її просити. Постарайся залишити іграшку в себе і віддати її тільки в тому випадку, якщо тобі дійсно захочеться це зробити». Інструкція учаснику 2: «Підбираючи потрібні слова, постарайся попросити іграшку так, щоб тобі її віддали».

Потім учасники 1 і 2 міняються ролями.

Вправа 4. «Поганий настрій»

У дівчинки поганий настрій, її образив хлопчик, який смикнув за волосся і розв'язав бант. Дівчинка ледь не плаче. До неї по черзі підходять діти, їхнє завдання - спробувати втішити і розвеселити дівчинку.

Вправа 5. «Обзивалки» (зняття вербальної агресії, вираження гніву у прийнятній формі).

Діти стають у коло. Їм пропонується, передаючи м'яч по колу, називати один одного різними необразливими словами (заздалегідь обговорюються умови, якими обзивалками можна користуватися: це можуть бути назви овочів, фруктів, грибів чи меблів). Кожне звертання повинно

починатися зі слів: «А ти... морквина!». У заключному колі обов'язково варто сказати своєму сусідові що-небудь приємне, наприклад: «А ти... сонечко!»

Гру потрібно проводити в швидкому темпі, попередивши дітей, що це тільки гра й ображатися одне на одного не варто.

Вправа 6. «Очі в очі» (розвиток почуття емпатії, налаштування на спокійний лад).

Діти повинні розбитися на пари і взяти свого партнера за руки.

Інструкція. Подивіться одне одному у вічі і, почувавши руки, спробуйте мовчки передавати різні стани: «я сумую», «мені весело, давай грати», «я розсерджений», «не хочу ні з ким розмовляти» і т. д.

Після гри проводиться обговорення з дітьми, які стани передавалися, які з них було легко відгадувати, а які - важко.

План-конспект заняття «Формування навичок конструктивного спілкування» (2-3 клас)

Мета: розвиток навичок спілкування, формування впевненості у собі, підвищення самооцінки.

Вправа 1. «Складемо історію»

Ведучий починає історію: «Жили-були...», наступний учасник продовжує, і так далі по колу. Коли черга знову доходить до ведучого, він спрямовує сюжет історії, робить більш осмисленим, і вправа продовжується.

Вправа 2. «Тінь»

Один гравець ходить по приміщенню і робить різні рухи, несподівані повороти, присідання, нахиляється в сторони, киває головою, махає руками і т. д. Всі інші стають у лінію за ним на невеликій відстані. Вони - його тінь і повинні швидко і чітко повторювати його рухи. Потім ведучий міняється.

Вправа 3. «Дракон»

Гравці стають у лінію, тримаючись за плечі. Перший учасник - «голова», останній - «хвіст» дракона. «Голова» повинна дотягнутися до «хвоста» і доторкнутися до нього. «Тіло» дракона нерозривне. Як тільки

«голова» схопила «хвоста», вона стає «хвостом». Гра продовжується то того часу, поки кожен учасник не побуває у двох ролях.

Вправа 4. «Передай м'яча»

Сидячи або стоячи, гравці намагаються якомога швидше передати м'яча, не випустивши його. Можна в максимально швидкому темпі кидати м'яча сусідам. Можна, повернувшись спиною в коло і прибравши руки за спину, передавати м'яча. Хто випустив м'яча - вибуває.

Зауваження: ускладнити вправу можна, попрохавши дітей закрити очі.

Вправа 5. «Час - можна і час - тиша»

Почергово звучать команди «можна» (дітям дозволяється бігати, шуміти) і «тиша» (діти намагаються поводитись якомога тихіше).

Вправа 6. «Доторкнися до...»

Всі учасники одягнені по-різному. Ведучий вигукує: «Доторкнися до... синього!». Всі повинні миттєво зорієнтуватися, знайти в учасників у одязі щось синє і доторкнутись до цього кольору. Кольори періодично змінюються, хто не встиг - ведучий.

Зауваження: психолог слідкує, щоб доторкались до кожного учасника.

Вправа 7. Гра «Подаруй квіточку»

Одному з учасників гри дають квіточку. Володар квіточки може подарувати її, кому схоче. Всі інші намагаються отримати квіточку, по черзі звертаючись до володаря з проханням подарувати квіточку. Володар вислуховує всі прохання, потім робить свій вибір - віддає квіточку і пояснює, чому саме цій дитині віддав квітку.

План-конспект заняття «Ігрова терапія страхів» (1-2 клас)

Мета: забезпечити емоційне розрядження, зменшити гальмування і страхи раптового, неочікуваного впливу; покращити гнучкість у поведінці; формувати здатність швидко приймати рішення; засвоїти групові правила

поведінки і спільної діяльності; розвивати спритність, координацію рухів, активність.

Вправа 1. Гра «Миша і мишоловка»

Діти стають у тісне коло, утворюючи «мишоловку». Всередині мишка, яка повинна втекти (знайти щілину, вмовити когось).

Вправа 2. «Ти - лев»

Діти заплющують очі, уявляють лева - царя звірів, сильного, могутнього, впевненого в собі, спокійного і мудрого. Він красивий, стриманий, вільний. Розглядаючи лева, дитина бачить свої очі, руки, ноги. Цей лев - вона сама.

Вправа 3. «Хто до тебе доторкнувся?»

Одна дитина повертається до решти учасників спиною, а вони по черзі доторкаються до неї. Її завдання - здогадатись, хто торкнувся.

Вправа 4. «Швидкі відповіді» (зняття гальмування, страху, що виникає при раптових запитаннях; розвиток кмітливості, винахідливості, спонтанного мислення).

Ведучий по черзі задає кожному учаснику посильні для його віку запитання, кидає м'яча і чекає відповіді (рахунок 1-2-3). Дитина повинна якомога швидше відповісти і повернути м'яча ведучому.

Обмеження у часі створює стресову ситуацію, після рахунку 3 - відповідь недійсна.

Вправа 5. Гра «Що змінилося у цій кімнаті?»

Одному із учасників гри пропонується оглянути кімнату, намагаючись запам'ятати деталі, а тоді заплющити на кілька хвилин очі. Тим часом інші учасники дещо змінюють у кімнаті (змін не повинно бути надто багато, а також вони не повинні бути надто дрібними). Після цього дитині пропонується знову оглянути кімнату і сказати, що змінилось.

Вправа 6. «М'яч у колі» (зняти гальмування, яке виникає при необхідності швидко відповідати).

Діти стоять одне навпроти одного це дає більшу самостійність дій, можливість краще висловити почуття) і кидають по черзі м'яча. Перш, ніж кинути м'яча, потрібно піймати погляд іншого учасника і сказати будь-яке слово («на», «візьми», «лови», «тримай»). Той, хто губиться і не може швидко знайти слово, все рівно отримує м'ячі від інших, оскільки обмінюється поглядом.

Ускладнення гри: пошук слів із назв квітів, меблів, тварин та ін..

ВИСНОВКИ

Соціалізація – це процес входження індивіда в суспільство, активне засвоєння соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних ї для успішної життєдіяльності у даному суспільстві. У процесі соціалізації у людини формуються відповідні знання, вміння, навички соціального досвіду, які дають можливість стати рівноправним членом суспільства.

Можна виділити соціальні проблеми з якими стикаються діти з ООП: не сформованість соціальної сфери (форми соціальної підтримки), недоступність освіти, побутового обслуговування, культури, охорони здоров'я, відсутність безбар'єрного середовища.

Сучасний етап розвитку корекційної педагогіки та психології характеризується пошуком нових шляхів соціальної адаптації дітей з психічними та фізичними проблемами. Значних успіхів у соціалізації таких дітей може бути досягнуто лише за активної участі в цьому процесі сім'ї, і в першу чергу батьків.

Низька соціально-психологічна адаптація дитини з особливими потребами викликає постійне відчуття емоційного дискомфорту, підвищену тривожність, закріплює низьку самооцінку, сприяє появі образи на весь світ, агресії щодо «нормальних» людей.

Психологічний супровід дітей з особливими потребами передбачає: психологічну діагностику дітей, надання психологічної підтримки педагогам та батькам, проведення корекційної роботи з дітьми, які мають проблеми розвитку. Організації та проведення корекційно-розвивальної роботи з дітьми з вадами інтелектуального розвитку, спрямованих на гармонізацію їх внутрішнього світу, покращення їх соціально-психологічної адаптації до інклюзивного освітнього простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми теорії і практики соціальної роботи на межі тисячоліть: інститут вищої освіти АПН України, Державний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді 2001. 89 с.
2. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навч. посібник. К.: Центр навчальної культури, 2003. 134 с.
3. Вихователь – методист дошкільного закладу: журнал № 10, 2009., № 11, 2010.
4. Ворон М., Найда Ю. Ресурсні центри для батьків URL: <http://www.svcta/set.ua> 10 с.
5. Горішна Н. Розвиток категорії інклюзивна освіта у філософсько-освітніх концепціях та сучасному науковому дискурсі. Social Work and Education. Vol. 7, No.1. Ternopil-Aberdeen, 2020. Pp.65-75. DOI: 10.25128/2520-6230.20.1.5.
6. Дехтяренко Т. М. Корекційно – реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: навч. посібник. К. : Університетська книга, 2017.
8. Закон України. Про реабілітацію інвалідів в Україні: Відомості Верховної ради. 2006. (№2-3). С. 36-42.
9. Дрозд В.А. Ребенок с особыми образовательными потребностями: метод. рекомендації. Сімферополь: МОН АРК, 2012. 17 с.
10. Звереві І.Д. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери: 2-ге видання. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
11. Іван Бех. Гуманізація спеціальної освіти аномальних дітей як соціально педагогічна проблема. Дефектологія. 1996. №1. С. 19-23.
12. Інклюзивна освіта: до питання визначення поняття та особливостей її запровадження: В.О. Бойко. Наукові записки Ніженського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого – педагогічні науки: Ніжен 2012. 7-11 с.

13. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні. 2011 / URL: <http://www.education-inclusiv.com> , <http://www.ussf.kiev.ua>
14. Інклюзія в дошкільному навчальному закладі. Інклюзивна освіта від «А» до «Я». Розділ 9. Ст. 51.
15. Інклюзивне навчання. URL: <http://www.uk.wikipedia.org>
16. Капської А.Й. Соціальна педагогіка: навч. посібник. К: Центр навчальної літератури, 2006. 468 с.
17. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта , як модель соціального устрою. Дефектологія.2009. (№4). С. 34
18. Кононко А.А. Виховуємо соціально компетентного дошкільника. К. : «Світич», 2009. 201 с.
19. Колупаєвої А.А. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб.К: «А.С.К.», 2012.308 с.
20. Концепція розвитку інклюзивної освіти. URL: <http://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>
21. Москаленко В.В. Соціалізація особливості: монографія. Київ: Фенікс, 2013.
22. Мігалуш А. Інклюзивна освіта – шлях до всебічного розвитку дітей. URL: http://www.rusnauka.com/18_NilN_2007/Pedagogica/22422.doc.htm
23. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / ред.. Колупаєвої А.А. К.: «А.С.К.», 2012. 308 с.
24. Організаційно – методичні засади діяльності інклюзивно – ресурсних центрів: навч.посіб./ за ред.. : М.А. Порошенко. Київ, 2018.
25. Прес-служба МОН. Для дітей з особливостями психофізичного розвитку// Освіта України. 2018. 18 липня.
26. Регальська І.П. Спеціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, специфіка, супровід: монографія: Міленіум, 2008.
27. Сабат Н. Соціально-педагогічний аспект інклюзивного навчання: Соціальний педагог.2008. (№3). С. 42-46.

28. Савченко С. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в поза навчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору. Луганськ, 2004. URL: <http://www.ussf.kiev./index.phpgolnklus>
29. Семигіна Т.В., Мигович І.І. Вступ до соціальної роботи. К: Академвидав.,2005.304 с.
17. Синьов В. Шевцов А. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні: Дефектологія. К.: 2004.(№2). С. 6-11.
30. Соціалізація дитини з особливими освітніми потребами засобами лялько терапії: матеріали науково – практичної конференції: Н.Г. Буданцева. Дніпро
31. Соціалізація дошкільників в умовах дошкільного навчального закладу (з досвіду роботи творчої групи практичних психологів ДНЗ м.Глухова).
32. Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами до навчання в школі: навч.посіб./ за ред.: О.М. Холодій.
33. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навч.посіб./ за ред.: О. Безпалько: Центр навчальної культури,2003. 134 с.
34. Тарабасова Л.Г. Соціалізація дітей з особливими потребами: Вісник Дніпропетровського університету . (№9/2).
35. Татарніцев О.В. «Методичні рекомендації щодо змісту інклюзивного навчання дітей із особливими потребами».
36. Супрун М.О., Висоцька А.М.,Гладченко І.В. Соціалізація дитини обмеженими розумовими можливостями в сучасному освітньому вимірі: навч.-метод. посіб. Київ:2014.
37. Horishna N. The development of category of inclusive education in philosophical-educational concepts and modern scientific discourse. Social work end education: 2020. 56-64 с.

Додаток А

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Баденко Каріна Романівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
- надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
  - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
  - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
  - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
  - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
  - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
  - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
  - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

- не підроблювати документи;
- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
- не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
- не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

_____
(дата)

_____
(підпис)

_____
Каріна Баденко
(ім'я, прізвище)